

İBN SULTÂN

(ابن سلطان)

Ebû Abdillâh Kutbüddin
Muhammed b. Muhammed b. Ömer
b. Sultân ed-Dımaşki es-Sâlihî
(ö. 950/1544)

Hanefî fakihî ve tarihçi.

12 Rebîülevvel 870 (2 Kasım 1465) tarihinde doğdu. Seriyüddin İbnü's-Şihne ve Burhâneddin en-Nâcî gibi hocalardan ders aldı. Dımaşk'ta Kassâiyye Medresesi ile, ikamet ettiği ve idaresini üstlendiği Zâhiriyye Medresesi'nin yanı sıra Emeviyye Camii'nde de hocalık yaptı. Sultan Kansu Gavri döneminde Mısır Kâdîlkudâtı İbnü's-Şihne'ye nâib oldu. Zamanının meseleleriyle yakından ilgilenen İbn Sultân'a halk ve yöneticiler büyük saygı duyardı. Kahvenin haram olduğuna dair fetvası kaynaklarda bilhassa zikredilmektedir (Gazzî, II, 13; İbnü'l-İmâd, VIII, 284). 938 (1531) yılında Dımaşk nâibinin Emeviyye Camii'nin ortasına bir havuz yaptırma hazırlığına girişmesi üzerine bunun câiz olmadığını kendisine bildiren İbn Sultân, Dımaşk'ın ileri gelenleriyle yapılan toplantıda onları da ikna edince nâib durumu sormak için İstanbul'a şeyhülislâma bir mektup yazdı. İbn Sultân da *el-Berku'd-dâmi* (lâmi) *fi'l-men'î mine'l-birkefi fi'l-câmi* adıyla bir eser yazdı (Gazzî, II, 13). Kendisi Hanefî olduğu halde ibadetlerini Şâfiî mezhebine göre yapan İbn Sultân (a.g.e., II, 14) takvâ sahibi ve hayır sever bir kişiydi. Emeviyye Camii'nde her cuma gecesi toplu halde zikir meclisi düzenleyenler için bir vakıf kurdu. İbn Sultân 27 Zilkade 950'de (21 Şubat 1544) Dımaşk'ta vefat etti ve Kalenderiyye Türbesi'ne defnedildi.

Eserleri. 1. *Keşfü'l-hakâ'ik 'an esrâri Kenzi'd-dekâ'ik*. Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin Hanefî fıkının temel metinlerinden olan eserine yaptığı şerhtir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fıkhu'l-Hanefî, nr. 2544; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 267). 2. *el-Cevâhirü'l-muğiyye fi eyyâmî'd-devleti'l-'Osmâniyye*. Yavuz Sultan Selim ve onun Suriye-Mısır seferine dairdir. Eserin elde bulunan tek yazması muhtemelen sultana takdim edilen nüshadır (Ahlwardt, IX, 241; Brockelmann, *GAL*, II, 373). 3. *Fethu'l-meliki'l-'alîmi'l-mennân 'ale'l-Meliki'l-Muzaffer Süleymân* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 5622). Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf edilen bir siyâsetnâme olup son iki bölümde Kanûnî'nin soyu ve ahlâkı, babasının menkıbeleri ve Mısır'ı ele geçirmesi

anlatılmaktadır (Ahlwardt, V, 120; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 400). Müellifin ayrıca afyonun haramlığına dair bir risâle yazdığı belirtilmektedir. İsmâil Paşa ve Kehlâle babası Kemâleddin İbn Sultân'ın *Teşvîku's-sâcid ilâ ziyâreti eşrefi'l-mesâcid* adlı eserini Kutbüddin'e nisbet etmişlerdir (*İzâhu'l-meknûn*, I, 292; *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 254; krş. Gazzî, I, 51).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 51; II, 12-14; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1516; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 283-284; Ahlwardt, *Verzeichnis*, V, 46, 120; IX, 240-241; Brockelmann, *GAL*, II, 373; *Suppl.*, II, 267, 400; *İzâhu'l-meknûn*, I, 292; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 285; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 254; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dımaşkıyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 289; M. Mutî' el-Hâfiz, *Fihrisü mahtûâtü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye: el-Fıkhu'l-Hanefî*, Dımaşk 1401/1981, II, 105-106; Babin-ger (Üçok), s. 62; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkhu Âlimleri*, Ankara 1990, s. 113.

SALİM ÖĞÜT

İBN SUMÂDİH

(bk. MU'TASİM et-TÜCİBÎ).

İBN SUÜD

(bk. ABDÜLAZİZ b. SUÜD; SUÜDÎLER).

İBN SÜFYÂN

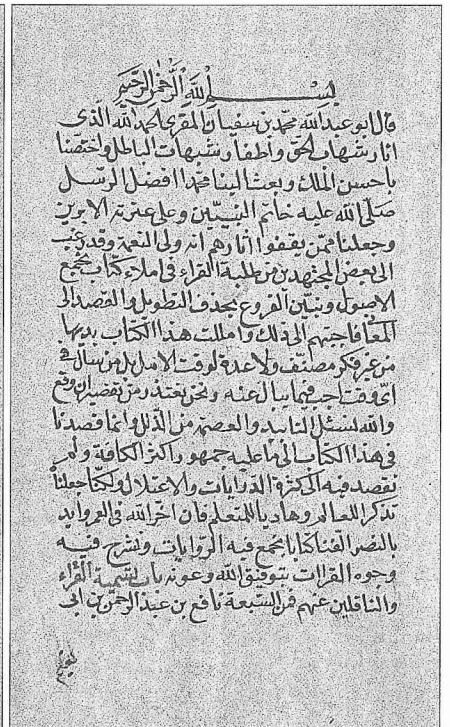
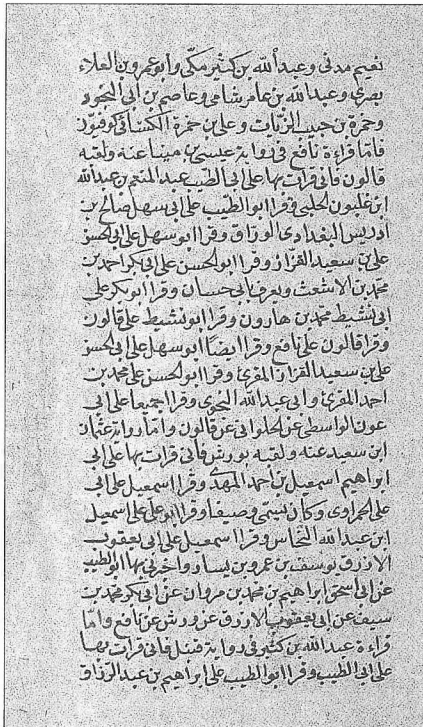
(ابن سفيان)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Süfyân el-Kayrevânî el-Hevvârî
(ö. 415/1024)

Kıraat âlimi.

Kayrevan'da muhtemelen Hevâriyyûn diye anılan köyde doğdu (Yâkût, V, 419). Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kâbisî'den fıkıh tahsil etti ve Mâlikî mezhebinde ileri bir seviyeye ulaştı. Mısır'a giderek İsmâil b. Muhammed el-Mehrî'den Verş'in rivayetiyle Nâfi' b. Abdurrahman'ın kıraatini okudu. 380 (990) yılından önce Ebû't-Tayyib İbn Galbûn'un derslerine devam ederek kıraatlere ait rivayetleri arz yoluyla öğrendi. Mısır'dan Kayrevan'a dönen İbn Süfyân, kıraat ilminde Ya'kûb b. Saîd el-Hevvârî ve Kerdem b. Abdullah'tan da istifade etti. Zamanında kıraat sahasında çevrenin en tanınmış âlimi olarak bilinen İbn Süfyân'ın ayrıca hesap ve hendese de önem verdiği anlaşılmaktadır. Kıraat ilminde Ebû'l-Abbâs el-Mehdevî, Ebû Bekir el-Kasrî ve Ebû'l-Hasan Ali b. Acemî gibi şahsiyetler kendisinden faydalanmış; Hâtim b. Muhammed, Ebû'l-Abbâs İbnü'd-Delâî ve diğerleri de ondan

İbn Süfyân'ın *el-Hâdî fi'l-kurâ'âti's-seb'* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 61)

hadis rivayet etmişlerdir. 403'te (1012-13) Tunus'un Mehdiye şehrine gitti; burada Ebû Muhammed Abdullah b. Hazrec, Ebû Hafs Ömer b. Hasan en-Nefûsî gibi âlimler kendisinden kıraat öğrendiler ve eserlerini okudular. İbn Süfyân, 413 (1022) yılında hac görevini yerine getirdi ve bir yıl kadar Mekke'de mücâvir olarak kaldı. Daha sonra Medine'ye gitti; 1 Safer 415'te (14 Nisan 1024) burada vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. İbn Süfyân'ın şöhretini sağlayan eseri *el-Hâdî fi'l-kırâ'âtî's-seb'* adını taşımakta olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki yazma nüshası bulunmaktadır (Fâtih, nr. 61, 102 varak; Ayasofya, nr. 59, vr. 1^a-39^b). Kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *İhtilâfû kurrâ'î'l-emşâr fi 'adedi âyi'l-Kur'ân, el-İrşâd fi mezhebi'l-kurrâ', et-Tezkire fi'l-kırâ'ât* (son iki eseri yalnız Mahlûf zikretmektedir).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 712; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 24-25, 38-39; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 419; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), II, 726-727; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: senne 401-420*, s. 393; Safedî, *el-Vâfi*, III, 114; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb*, II, 235; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 147; a.mlf., *en-Neşr*, I, 66-67; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 203-204; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 718; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 105-106; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, III, 43-44; H. R. Idris, "Deux juristes kairouanqis de l'époque zirîde: Ibn Abî Zaid et Al-Qabisi (X^e-XIe siècle)", *Annales de l'institut d'études orientales*, XII, Alger 1954, s. 185-186; Hasan Saferî Nâdirî, "İbn Süfyân", *DMBİ*, III, 492-493.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İBN SÜKKERE

(bk. EBÜ ALİ es-ŞADEFİ).

İBN SÜREYC, Ebü'l-Abbas

(أبو العباس ابن سريج)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ömer
b. Süreyc el-Bağdâdî
(ö. 306/918)

Şâfiî âlimi.

Bağdat'ta doğdu. Bir kayda göre 240'larda (854) dünyaya geldiği belirtilirse de (Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIV, 201) kaynaklarda elli yedi yıl yaşadığına dair verilen bilgiye göre 249'da (863) doğmuş olmalıdır. Fars asıllı olup dedesine nisbetle anılır. İbn Hallikân, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*'inde (IX, 219-221) biyografisine yer verdiği sûfi Ebü'l-Hâris Sü-

reyc b. Yûnus b. İbrâhim el-Merverrûzî'nin (ö. 235/849) İbn Süreyc'in dedesi olması ihtimali üzerinde durur (*Vefeyât*, I, 67). Küçük yaşta Süfyân b. Uyeyne ve Vekî' b. Cerrâh'ın öğrencilerinden hadis tahsiline başlayan İbn Süreyc, Şâfiî'nin talebesi Hasan b. Muhammed ez-Za'ferânî, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî, Abbas b. Muhammed ed-Dûrî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Hamdân b. Ali el-Verrâk, Muhammed b. İmrân es-Sâîğ, Ubeyd b. Şerîk el-Bezzâr ve daha pek çok kimseden hadis dinledi. Şâfiî'nin önde gelen talebelerinden Müzenî ve Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'nin öğrencisi olan Ebü'l-Kâsım Osman b. Saîd b. Beşşâr el-Enmâtî'den fıkıh okudu. Şîraz, Taberistan ve Bağdat'ta ders verip pek çok öğrenci yetiştirdi. Bunlar arasında oğlu Ebû Hafs Ömer, Ebü'l-Abbas İbnü'l-Kâs, Ebü'l-Hasan Muhammed b. Şuayb el-Beyhakî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah es-Sayrafi, Ebû İshak el-Mervezî, İbn Ebû Hüreyre el-Bağdâdî, Ebü'l-Hüseyin İbnü'l-Kattân el-Bağdâdî, Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Kafâl el-Kebîr gibi mezhebin önde gelen âlimleri sayılabilir. Kendisinden Taberânî, Ebü'l-Velîd el-Ümevî ve Cıtrîfî de rivayette bulunmuştur. İbn Süreyc, gençliğinde Bağdat Kadısı İsmâil b. İshak el-Cehdâmî'ye kâtiplik ve bir müddet de Şîraz'da kadılık yaptı. Şâfiî âlimleri arasında kadılık görevine getirilen ilk kişi olması sebebiyle mezhebin ileri gelenlerinden Ebû Ali İbn Hayrân gibi bazı âlimlerce eleştirilmiş, bu sebeple hayatının sonlarında Vezir Ebü'l-Hasan İbnü'l-Cerrâh Ali b. İsâ'nın Bağdat'ta kadılık kadılık teklifini reddetmiştir. Cemâziyelevvel 306'da (Ekim 918) vefat eden İbn Süreyc'in Bağdat'ın batı yakasında Kerh mahallesine yakın Süveykatügâlib (Bâbü Katîati'l-fukahâ) denilen yerdeki kabri ziyaretgâh olup İbn Hallikân, kendi döneminde İbn Süreyc'in kabri yanında herhangi bir bina yahut kabrin kalmadığını belirtir (*a.g.e.*, I, 67).

Ebü Ca'fer Muhammed b. Ahmed et-Tirmizî'den (ö. 295/907) sonra Irak'ta Şâfiîler'in üstadı olan İbn Süreyc, Şâfiî mezhebinin en iyi bilen âlim olarak gösterilir ve Müzenî dahil İmam Şâfiî'nin bütün öğrencileri ve müntesibi âlimlerden üstün tutulurdu (Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 109; İbn Kâdî Şühbe, I, 90). Kendisine "eş-Şâfiyyû's-sagîr" lakabının verilmesi bu konumunu ima eder. Ayrıca "el-Bâzü'l-eşheb" lakabıyla anılmış olup Şâfiî fıkıh kitaplarında Ebü'l-Abbas künyesiyle de İbn Süreyc kastedilir. Şah Velîyyullah ed-Dihlevî, İbn Süreyc'e gelinceye kadar İmam Şâ-

fiî'yi bütün ictihadlarında taklit eden hiç kimsenin bulunmadığını belirtirse de (*el-İnşâf*, s. 24) Şâfiî âlimlerinden bazıları onu bütün dinî konularda, bazıları mezhepte müctehid mertebesinde (Zerkeşî, VI, 212), Sübkî ise mezhebe tam bağlı olanlarla mezheple ilişkisi zayıf olanlar arasında bir yerde (*Tabakât*, II, 104) gösterir. Nitekim İbn Süreyc'in Şâfiî mezhebi içinde münferid kalan ve hatta Hanefî mezhebiyle paralel olan görüşleri bulunmaktadır (meselâ bk. *a.g.e.*, IV, 367-368; V, 282).

İbn Süreyc mezhebin görüşlerini açıklama, özetleme ve yeni fikhî meselelere cevap arama çalışmalarıyla mezhep doktrininin teşekkülüne olan katkıları yanında yetiştirdiği öğrencilerle de mezhebin başta Bağdat olmak üzere pek çok yerde yayılmasında önemli rol oynamıştır. Rakipleri olan Hanefî ve Zâhirî âlimleriyle mücadele etmiş, onlarla tartışmalara katılmış ve temel eserlerine eleştiriler yönelmiştir. Şâfiî mezhebinin kurumsallaşmasının fikrî ve fikhî alt yapısının oluşturulması bakımından önem taşıyan taklid ve tahrîc kaidelerini tesis eden İbn Süreyc (Şah Velîyyullah ed-Dihlevî, s. 24) taklidi meşrû bir yöntem olarak ortaya koyup savunmuş, biçimi ve şartları üzerindeki açıklama ve görüşleri öğrencileri aracılığıyla yayılmıştır. Bu bakımdan Şâfiî mezhebi içinde, Kerhî'nin Hanefî mezhebindeki konumuna benzer bir konuma sahiptir. Ona göre halktan bir kimse fetva aldığı kişiler hakkında araştırma (ictihad) yapmalı, en bilgili ve en dindar olanı bulup ona uymalıdır. Böyle birini bırakıp daha alt seviyedeki bir âlimi taklit etmesi câiz değildir (Şîrâzî, *Şerhu'l-Lüma'*, II, 1011). Bu çerçevede kendisi de İmam Şâfiî'ye uymuş, Şâfiî'nin temel görüşlerinden olduğu bilinen, kitaplarında zikrettiği görüşlerle amel edilmesi, kitaplarında buna aykırı bir şey bulunursa farklı bir görüş sayılmaması için zâhirî anlamı esas alınmayıp te'vil yoluna gidilmesi gerektiğini belirtmiştir (Nevevî, II, 252). Ayrıca müctehidin bir olayla karşılaştığında ictihad edecek zamanının bulunmaması halinde bir başka âlimi taklit etmesini câiz görek müctehidler için bile taklid kapısını araladığı gibi (Şîrâzî, *Şerhu'l-Lüma'*, II, 1012) bir tek müctehidin görüşüyle icmâ hâsıl olabileceğini de savunur (*el-Vedâ'î*, vr. 125^b; Zerkeşî, IV, 516). İbn Süreyc'e göre fıkıh, "bir şeyi benzerine delâlet eden mânasıyla bilmek" demektir. Bu tanım, nasları ve benzerlik ilişkisiyle (kıyas yoluyla) delâlet ettikleri anlamları içerdiği için Mâtürîdî tarafından eksik bulunmuş